

جمهوری اسلامی ایران
Islamic Republic of Iran

سازمان ملی استاندارد ایران

Iran National Standard Organization

استاندارد ملی ایران

۱۷۲۵۹

چاپ اول

اسفند ۱۳۹۲

INSO

17259

**1st. Edition
Mar.2014**

صنایع دستی - ابریشم بافی گلستان - آیین کار

**Handicraft- Golestan Silk Weaving –
Code of Practice**

ICS:97.195

به نام خدا

آشنایی با سازمان ملی استاندارد ایران

مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران به موجب بند یک ماده ۳ قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، مصوب بهمن ماه ۱۳۷۱ تنها مرجع رسمی کشور است که وظیفه تعیین، تدوین و نشر استانداردهای ملی (رسمی) ایران را به عهده دارد.

نام موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران به موجب یکصد و پنجاه و دومین جلسه شورای عالی اداری مورخ ۹۰/۶/۲۹ به سازمان ملی استاندارد ایران تغییر و طی نامه شماره ۲۰۶/۳۵۸۳۸ مورخ ۹۰/۷/۲۴ جهت اجرا ابلاغ شده است.

تدوین استاندارد در حوزه های مختلف در کمیسیون های فنی مرکب از کارشناسان سازمان، صاحب نظران مراکز و مؤسسات علمی، پژوهشی، تولیدی و اقتصادی آگاه و مرتبط انجام می شود و کوششی همگام با مصالح ملی و با توجه به شرایط تولیدی، فناوری و تجاری است که از مشارکت آگاهانه و منصفانه صاحبان حق و نفع، شامل تولیدکنندگان، مصرف کنندگان، صادرکنندگان و وارد کنندگان، مراکز علمی و تخصصی، نهادها، سازمان های دولتی و غیر دولتی حاصل می شود. پیش نویس استانداردهای ملی ایران برای نظرخواهی به مراجع ذی نفع و اعضای کمیسیون های فنی مربوط ارسال می شود و پس از دریافت نظرها و پیشنهادهای در کمیته ملی مرتبط با آن رشته طرح و در صورت تصویب به عنوان استاندارد ملی (رسمی) ایران چاپ و منتشر می شود.

پیش نویس استانداردهایی که مؤسسات و سازمان های علاقه مند و ذی صلاح نیز با رعایت ضوابط تعیین شده تهیه می کنند در کمیته ملی طرح و بررسی و در صورت تصویب، به عنوان استاندارد ملی ایران چاپ و منتشر می شود. بدین ترتیب، استانداردهایی ملی تلقی می شوند که بر اساس مفاد نوشته شده در استاندارد ملی ایران شماره ۵ تدوین و در کمیته ملی استاندارد مربوط که سازمان ملی استاندارد ایران تشکیل می دهد به تصویب رسیده باشد.

سازمان ملی استاندارد ایران از اعضای اصلی سازمان بین المللی استاندارد (ISO)^۱، کمیسیون بین المللی الکتروتکنیک (IEC)^۲ و سازمان بین المللی اندازه شناسی قانونی (OIML)^۳ است و به عنوان تنها رابط^۴ کمیسیون کدکس غذایی (CAC)^۵ در کشور فعالیت می کند. در تدوین استانداردهای ملی ایران ضمن توجه به شرایط کلی و نیازمندی های خاص کشور، از آخرین پیشرفت های علمی، فنی و صنعتی جهان و استانداردهای بین المللی بهره گیری می شود.

سازمان ملی استاندارد ایران می تواند با رعایت موازین پیش بینی شده در قانون، برای حمایت از مصرف کنندگان، حفظ سلامت و ایمنی فردی و عمومی، حصول اطمینان از کیفیت محصولات و ملاحظات زیست محیطی و اقتصادی، اجرای بعضی از استانداردهای ملی ایران را برای محصولات تولیدی داخل کشور و/یا اقلام وارداتی، با تصویب شورای عالی استاندارد، اجباری نماید. سازمان می تواند به منظور حفظ بازارهای بین المللی برای محصولات کشور، اجرای استاندارد کالاهای صادراتی و درجه بندی آن را اجباری نماید. همچنین برای اطمینان بخشیدن به استفاده کنندگان از خدمات سازمان ها و مؤسسات فعال در زمینه مشاوره، آموزش، بازرسی، ممیزی و صدور گواهی سیستم های مدیریت کیفیت و مدیریت زیست محیطی، آزمایشگاه ها و مراکز کالیبراسیون (واسنجی) وسایل سنجش، سازمان ملی استاندارد ایران این گونه سازمان ها و مؤسسات را بر اساس ضوابط نظام تأیید صلاحیت ایران ارزیابی می کند و در صورت احراز شرایط لازم، گواهینامه تأیید صلاحیت به آن ها اعطا و بر عملکرد آن ها نظارت می کند. ترویج دستگاه بین المللی یکاها، کالیبراسیون (واسنجی) وسایل سنجش، تعیین عیار فلزات گرانبها و انجام تحقیقات کاربردی برای ارتقای سطح استانداردهای ملی ایران از دیگر وظایف این سازمان است.

1- International Organization for Standardization

2 - International Electrotechnical Commission

3- International Organization of Legal Metrology (Organisation Internationale de Metrologie Legale)

4 - Contact point

5 - Codex Alimentarius Commission

کمیسیون فنی تدوین استاندارد
«صنایع دستی - ابریشم بافی گلستان-آیین کار»

رئیس:

مامی، بی بی رابعه
(لیسانس طراحی و چاپ پارچه)

سمت و/یا نمایندگی

کارشناس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان
استان گلستان

دبیر:

تهرانی شاد، فاطمه
(لیسانس مترجمی زبان انگلیسی)

کارشناس اداره کل استاندارد استان گلستان

اعضاء: (به ترتیب حروف الفباء)

امان بایی، محمد
(فوق لیسانس شیمی)

رییس اداره امور آزمایشگاه ها
اداره کل استاندارد استان گلستان

بنی کریمی، ابوالقاسم
(لیسانس نساجی)

کارشناس حمایت از تولید و گردشگری
سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی استان گلستان

جلالی، فاطمه
(لیسانس شیمی)

کارشناس اداره کل استاندارد استان گلستان

جعفری ایوری، سید علی
(لیسانس عمران)

کارشناس مسئول اداره کل استاندارد گلستان

حاجی ابراهیمی، مریم
(لیسانس صنایع دستی)

کارشناس مسئول آموزش
سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گلستان

ربیع نژاد، علی
(لیسانس آمار)

مسئول حراست اداره کل استاندارد استان گلستان

رییس اداره آموزش، ترویج و استاندارد سازی
اداره کل استاندارد استان گلستان

عالیشاهی، حمیدرضا
(لیسانس فیزیک)

تولیدکننده سنتی
ومربی ابریشم بافی - مرکز آموزش رامیان

کوهساریان، صغری
(لیسانس علوم اجتماعی)

مربی ابریشم بافی - مرکز آموزش مینو دشت

کوهساری، رقیه
(فوق دیپلم فرش)

معاون صنایع دستی
سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گلستان

کیخا، محمد
(لیسانس تاریخ)

معاون ارزیابی انطباق
اداره کل استاندارد استان گلستان

فرمانی، محمود
(فوق لیسانس مدیریت دولتی)

مسئول گروه علمی هنرهای سنتی شورای پژوهشی
سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گلستان

منصوری، مریم
(لیسانس صنایع دستی)

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
و	پیش‌گفتار
ز	مقدمه
۱	۱ هدف و دامنه کاربرد
۱	۲ مراجع الزامی
۱	۳ اصطلاحات و تعاریف
۲	۴ مواد اولیه ابریشم بافی
۴	۵ وسایل
۹	۶ مراحل فرآوری مواد اولیه در ابریشم بافی
۱۱	۷ بافت فرآورده های ابریشمی
۱۴	۸ بسته بندی
۱۵	۹ نشانه گذاری
۱۵	۱۰ راهنمای محصول
۱۶	پیوست الف (اطلاعاتی) - انواع و کاربرد تولیدات ابریشمی گلستان
۱۹	پیوست ب (اطلاعاتی) - نکات ایمنی و بهداشتی در کارگاه‌های ابریشم بافی
۲۰	پیوست پ (اطلاعاتی) - آشنایی با معیارها و ضوابط کیفی صنایع دستی
۲۱	پیوست ت (اطلاعاتی) - کتاب‌نامه

پیش‌گفتار

استاندارد «صنایع‌دستی- ابریشم بافی گلستان- آیین‌کار» که پیش‌نویس آن در کمیسیون‌های مربوط تهیه و تدوین شده و در صد و هشتاد و هفتمین اجلاس کمیته ملی استاندارد خدمات مورخ ۹۲/۱۲/۲۱ مورد تصویب قرار گرفته است. اینک به استناد بند یک ماده ۳ قانون اصلاح قوانین و مقررات موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، مصوب بهمن ماه ۱۳۷۱، به عنوان استاندارد ملی ایران منتشر می‌شود. برای حفظ هم‌گامی و هماهنگی با تحولات و پیشرفت‌های ملی و جهانی در زمینه صنایع، علوم و خدمات، استانداردهای ملی ایران در مواقع لزوم تجدید نظر خواهد شد و هر پیشنهادی که برای اصلاح و تکمیل این استانداردها ارائه شود، هنگام تجدید نظر در کمیسیون فنی مربوط مورد توجه قرار خواهد گرفت. بنابراین، باید همواره از آخرین تجدیدنظر استانداردهای ملی استفاده کرد.

منابع و مآخذی که برای تهیه این استاندارد مورد استفاده قرار گرفته به شرح زیر است:

- ۱- تحقیقات میدانی، تجربیات صنعت‌گران بومی استان و کارشناسان خبره اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گلستان
- ۲- کلت، ابراهیم / حاجی ابراهیمی، مریم: «ابریشم بافی»، گرگان - موسسه فرهنگی انتشاراتی ایل آرمان، چاپ اول - ۱۳۸۲
- ۳- بازغی، محمد رضا: «الیاف و رنگرزی سنتی»، معاونت آموزش، تحقیق و توسعه‌سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، انتشارات ستایش حور، چاپ اول - ۱۳۸۲

مقدمه

ابریشم به عنوان ظریفترین، محکمترین، پردوامترین و پرجلاترین نخ جهان از سابقه‌ای به قدمت تمدن بشری برخوردار بوده است و از زمان اکتشاف تاکنون در بیشتر سرزمین‌های ابریشم پرور، اصلی‌ترین مورد مصرف آن در صنایع دستی مانند بافت پارچه و برخی از انواع قالی و قالیچه می باشد.

در استان گلستان، ابریشم‌بافی دارای سابقه‌ای دیرینه است و از جمله هنرهای بومی محسوب می‌شود. امروزه در نقاط مختلف این استان در رامیان و مینودشت و بخشی از مناطق ترکمن‌نشین همچون روستاهای نزدیک کلاله، بافتپارچه و سایر محصولات ابریشمی صورت می‌پذیرد. لازم به ذکر است در بافته‌های ترکمن و رامیان اختلافاتی در زمینه طرح و رنگ وجود دارد. در بافته‌های ترکمنی بیشتر از طرح راه‌راه عمودی و حاشیه‌دار استفاده می‌کنند اما در مناطق رامیان و مینودشت اغلب از چهارخانه و حاشیه‌دار بهره می‌گیرند.

ابریشم‌بافی در برخی از مناطق کشور به صورت خیلی محدود انجام می‌گیرد ولی در استان گلستان با اندکی تغییر در روش بافت، طرح و نقش، در مناطق ترکمن‌نشین، رامیان و مینودشت کاربرد گسترده‌تری دارد و به همین دلیل جزو صنایع دستی بومی استان گلستان محسوب می‌شود. توضیح این‌که کلیه مراحل تولید منسوجات ابریشمی از پرورش کرم ابریشم گرفته تا تهیه نخ و بافت پارچه توسط ساکنین همین مناطق انجام می‌گیرد.

«صنایع دستی - ابریشم بافی گلستان - آیین کار»

یادآوری - این استاندارد حاوی تصاویر رنگی می باشد. لذا در صورت تمایل به استفاده از نسخه کاغذی، ترجیحاً از چاپگر رنگی استفاده نمایید.

۱ هدف و دامنه کاربرد

هدف از تدوین این استاندارد، تعیین الزامات فرآوری مواد اولیه ابریشم بافی و همچنین تعیین آیین کار و روشی برای بافت پارچه‌های ابریشمی گلستان است. این استاندارد برای بافت پارچه‌های ابریشمی مورد استفاده در لباس‌های سنتی، چادر شب، روسری، شال گردن، تزئینات البسه و غیره که به روش ابریشم بافی گلستان بافته می‌شوند، کاربرد دارد.

۲ مراجع الزامی

مدارک الزامی زیر حاوی مقرراتی است که در متن این استاندارد به آن ارجاع داده شده است. بدین ترتیب آن مقررات جزئی از این استاندارد محسوب می‌شود.

در صورتی که به مدرکی با ذکر تاریخ انتشار ارجاع داده شده باشد، اصلاحیه‌ها و تجدید نظرهای بعدی آن مورد نظر این استاندارد ملی ایران نیست. در مورد مدارکی که بدون ذکر تاریخ انتشار به آن‌ها ارجاع داده شده است، همواره آخرین تجدید نظر و اصلاحیه‌های بعدی آن‌ها مورد نظر است. استفاده از مراجع زیر برای این استاندارد الزامی است:

۱-۲ استاندارد ملی ایران شماره ۹۳۳، نساجی- نشانه‌های مورد استفاده در برچسب‌های مراقبت از کالا

۲-۲ استاندارد ملی ایران شماره ۵۱۵۷، درجه‌بندی نخ ابریشم خام

۳-۲ استاندارد ملی ایران شماره ۱۶۱۴۹، مواد اولیه سوزن‌دوزی ابریشمی ترکمن - ویژگی‌ها

۳ اصطلاحات و تعاریف

در این استاندارد اصطلاحات و تعاریف زیر به کار می‌رود:

۱-۳

نخ چله

نخی است که جنس آن از ابریشم طبیعی با تاب ۴ یا ۵ لا است. (در ابریشم بافی گلستان عمدتاً نخ چله را از پیله-های کرم ابریشم که خود پرورش می‌دهند تهیه می‌کنند).

یادآوری - در زبان محلی منطقه رامیان و مینودشت به نخ چله، تانه نیز می‌گویند.

۲-۳

ابریشم جفت بافت

الیاف ابریشمی که به صورت دو لا (جفت) بافته شده و به عنوان پود از آن استفاده می‌کنند.

۳-۳

ابریشم کشی

فرایند تهیه تارهای ابریشم از پيله کرم ابریشم است.

۴-۳

ابریشم خام

ابریشم اولیه است که طی مراحل ابریشم کشی به دست می‌آید.

۵-۳

سفید گری

جوشاندن نخ‌های ابریشم به منظور افزایش قابلیت انعطاف و رنگ‌پذیری است.

۶-۳

رنگ‌ری

مراحل رنگ کردن نخ‌های ابریشمی است.

۴ مواد اولیه ابریشم‌بافی

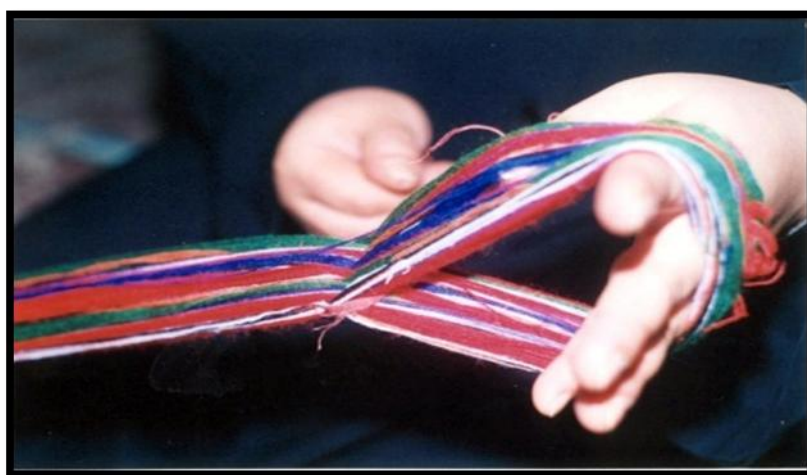
الیاف ابریشمی رنگ شده به رنگ‌های طبیعی که چله و پود را تشکیل می‌دهند. (به شکل‌های ۱ تا ۳ رجوع شود) یادآوری - برای آگاهی از ویژگی‌های نخ ابریشمی به جداول ۱ و ۲ از استاندارد ملی ایران شماره ۱۶۱۴۹، سال ۱۳۹۱ مراجعه شود.

شکل ۱- نمونه کلاف ونخ ابریشم

شکل ۲-انواع نخ‌های ابریشمی به همراه ماکو

شکل ۳-رنگ بندی نخ‌های ابریشمی

۵ وسایل

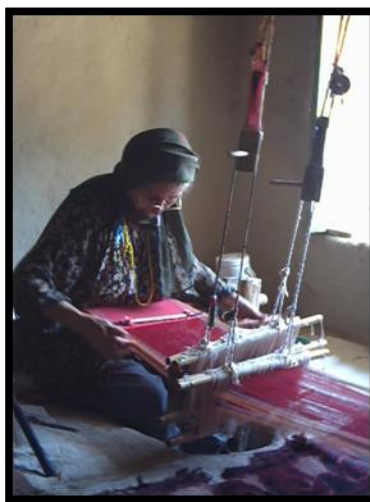
از وسایل اصلی بافت، دار یا دستگاه بافت شامل نورد، نوردگردان، پایه، شانه، قرقره، پدال، ماکو، ماسوره کوچک و بزرگ، گوردو چرخ ابریشم ریزی است.

۵-۱ دستگاه بافت

این دستگاه از چند قسمت تشکیل شده است و در دو نوع زمینی یا چاله‌ای و سطحی یا بدون چاله نصب می‌شود و اجزای آن شامل موارد زیر است: (به شکل‌های ۴ و ۵ رجوع شود)

شکل ۴- دستگاه بافت سطحی

شکل ۵- دستگاه بافت چاله‌ای

۵-۱-۱ نورد

وسیله‌ای است استوانه‌ای شکل، به قطر ۱۵ الی ۲۰ سانتی متر و به طول تقریبی ۱۳۲ سانتی متر که بر روی دو پایه چوبی مستقر شده است. کارکرد آن در کارگاه، محکم کردن نخ ابریشم و تابیدن پارچه بافته به دور آن و ردیف کردن نخها جهت بافندگی است. نورد به وسیله یک پایه چوبی به زمین محکم می‌شود. (به شکل ۶ رجوع شود)

شکل ۶-نورد

۵-۱-۲ نوردگردان

چوبی که به وسیله آن نورد را می‌گردانند. (به شکل ۷ رجوع شود)

شکل ۷-نوردگردان

۳-۱-۵ شانه

ابزاری است چوبی با دندانه‌های فلزی یا چوبی که عموماً در ابعاد ۴۸ در ۲۰ سانتی‌متر ساخته می‌شود. وظیفه شانه این است که پس از عبور پود از تارها، آنها را محکم به هم بکوبد. (به شکل ۸ رجوع شود)

شکل ۸-شانه

۴-۱-۵ گورد

ابزاری است که از ترکیب ۲ نی و نخ‌های پنبه‌ای ساخته شده است. عموماً طول آن ۵۷ و عرض آن ۱۸ سانتی‌متر بوده و از قسمت بالا به قرقه و از قسمت پایین به پدال دستگاه بافندگی متصل می‌باشد. وظیفه گورد، بالا و پایین بردن تارهای بافندگی جهت عبور دادن پود است. (به شکل ۹ رجوع شود)

شکل ۹-گورد

۵-۱-۵ قرقره

ابزاری است که به صورت جفت در بالای گورد قرار می‌گیرد. قرقره‌ها از یک طرف به وسیله نخ به چهارچوبه دار و از طرف دیگر به گورد متصل می‌شوند. وظیفه آنها تنظیم کار گورد است. عموماً طول آنها ۲۲ سانتی متر و عرض آنها ۶/۵ سانتی متر بوده، تماماً از چوب ساخته شده‌اند. (به شکل ۱۰ رجوع شود)

شکل ۱۰- قرقره

۵-۱-۶ پدال

از چوب ساخته شده است و با شکلی شبیه پدال وسایل نقلیه پایین دستگاه بافندگی قرار دارد. پدال به وسیله نخ از یک طرف به زمین و از طرف دیگر به گوردها متصل می‌باشد. تعداد آنها دو عدد است که پای بافنده بر روی آنها قرار می‌گیرد. وظیفه آنها کشیدن گوردها به پایین بوده، عموماً طول آنها ۲۷ سانتی متر و عرض آنها ۹ سانتی متر است. (به شکل ۱۱ رجوع شود)

شکل ۱۱- پدال

۵-۱-۷ ماکو

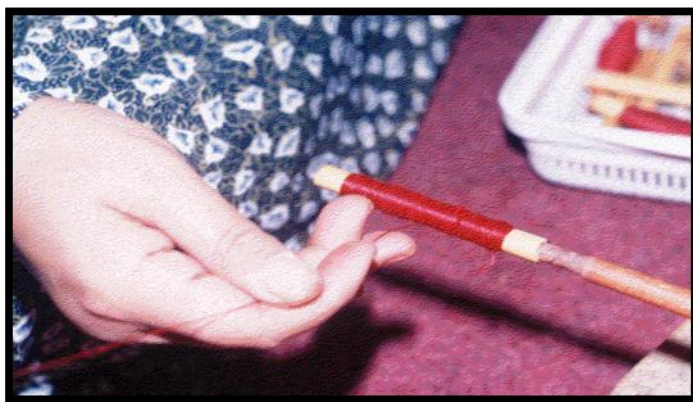
چوبی است که ماسوره در داخل آن قرار گرفته و پود را از بین تارها عبور می‌دهد. اندازه بیرونی آن عموماً ۲۸ در ۵ سانتی متر و قسمت داخلی آن حدود ۱۳/۵ در ۱۴ سانتی متر است. (به شکل ۱۲ رجوع شود)

شکل ۱۲-ماکو

۵-۱-۸ ماسوره کوچک

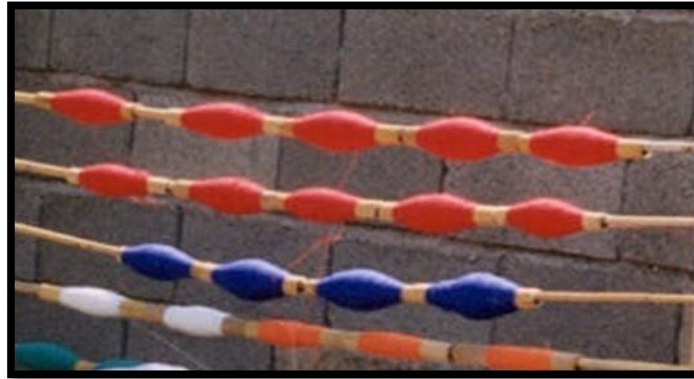
از نی ساخته شده است و نخ‌های بافندگی (پود) به دور آن پیچیده شده و برای بافندگی در داخل ماکو قرار می‌گیرد. عموماً طول آن ۷ سانتی متر و قطر آن ۱/۵ سانتی متر است. (به شکل ۱۳ رجوع شود)

شکل ۱۳-ماسوره کوچک

۵-۱-۹ ماسوره بزرگ (توته)

عموماً طول آن ۱۰ سانتی متر و قطر آن ۲ سانتی متر است و نخ چله به دور آن پیچیده می‌شود. (به شکل ۱۴ رجوع شود)

شکل ۱۴-ماسوره بزرگ

۶ مراحل فرآوری مواد اولیه در ابریشم بافی

۶-۱ تهیه ابریشم خام

برای تهیه ابریشم خام نخست پیله‌ها را به مدت یک الی دو روز در آفتاب پهن می‌کنند تا کرم‌های موجود در آنها نتوانند به پروانه تبدیل شوند. دستگاه‌هایی وجود دارد که معمولاً با استفاده از روش‌هایی همچون گرما دادن بخار آب، به صورت سنتی یا صنعتی انجام می‌گیرد. یادآوری - برای نخ پارچه ابریشمی، ابریشم طبیعی باید از پیله سالم کرم ابریشم که به رنگ کرم روشن می‌باشد، تهیه شود.

۶-۱-۱ ابریشم کشی

برای تهیه ابریشم خام (هر چند که امروزه در برخی مناطق خصوصاً در کارگاه‌ها و کارخانجات بزرگ ابزار و وسایل پیشرفته‌ای ابداع شده است)، هنوز هم در بعضی از مناطق، به همان سبک و شیوه قدیم از وسایل ابتدایی استفاده می‌کنند و پس از جمع‌آوری پیله‌ها تارهای اضافی دور آن را پاک کرده، آن‌گاه ابریشم کشی می‌کنند. برای این کار از نوعی دیگ چدنی (پاتیل) استفاده می‌شود. روش کار به این شکل است که با جوش آمدن آب تعدادی پیله معمولاً بین ۱۰ تا ۱۵ عدد در آن انداخته می‌شود. برای کشیدن ابریشم خام از پیله حداقل به دو نفر نیاز است. یک نفر در کنار دیگ نشسته و پیله‌ها را به هم می‌زند. این کار باعث می‌شود که تارهای ابریشم در روی آب دیگ

جمع شوند. در این موقع تارهای فوق را از دیگ گرفته و از درون فلزی که دارای ۳ تاب و قطر آن حدود ۲ سانتی متر می‌شود، عبور می‌دهند. سپس آن را از روی یک قرقره چوبی عبور داده و به دور محور دستگاهی که با دست می‌چرخد کلاف می‌کنند. ابریشم خامی را که به این طریق تهیه می‌شود پس از اتمام کار با آب سرد، آب کشیده و سپس خشک می‌کنند. (به شکل ۱۵ رجوع شود)

شکل ۱۵- ابریشم کشی در دیگ

یادآوری- برای طبقه بندی نخ خام به جدول‌های ۱ تا ۳ استاندارد ملی ایران شماره ۵۱۵۷، درجه بندی نخ ابریشم خام رجوع شود.

۲-۶ برای آماده کردن ابریشم برای بافندگی لازم است کارهایی به شرح زیر بر روی ابریشم صورت گیرد :

۱-۲-۶ خواباندن ابریشم

نخستین کار، خواباندن ابریشم‌های خام در لای یک پارچه به مدت سه روز است تا در این مدت زائده‌هایی فایده ابریشم در اطراف نخ ابریشم به راحتی از آن جدا شود. همچنین در این مدت ابریشم تقریباً لطیف می‌شود. پس از این مرحله ابریشم‌ها را شسته و خشک می‌کنند.

۲-۲-۶ کاتو

پس از خشک شدن ابریشم را برای باز کردن بین دو چوب که ته آن را با سیمان یا گل سنگین نموده‌اند می‌پیچند. سپس سر نخ ابریشم را به یک چرخ دستی متصل کرده و به دور دسته چرخ ریسندگی می‌پیچند یا تاب می‌دهند. تاب دادن استقامت نخ را بالا می‌برد. به این مرحله کاتو می‌گویند.

۳-۲-۶ سفیدگری

پس از پاک کردن ابریشم‌ها آنها را درون خاکستر که قبلاً جوشانده و صاف شده است قرارداده و به مدت ۵ الی ۶ دقیقه می‌جوشانند تا کاملاً نرم شده و قابلیت انعطاف و رنگ‌پذیری بیشتر داشته باشد و از استحکام بهتری برخوردار گردند. به این مرحله سفیدگری می‌گویند که سبب بهبود کیفیت پارچه می‌شود. پس از سفیدگری، ابریشم را با آب خالص می‌شویند تا آب و خاکستر آن پاک شود. در صورت باقی ماندن خاکستر، ابریشم، رنگ را به خوبی جذب نمی‌کند. پس از اتمام این مرحله نیز ابریشم را مثل مرحله قبل با چرخ نخریسی کلاف می‌کنند.

۴-۲-۶ رنگریزی

بعد از آماده شدن نخ ابریشم به شکلی که در بالا ذکر شد، آن را با رنگ‌های طبیعی، رنگ می‌کنند. از آنجایی که ثبات رنگ در تولیدات ابریشمی از اهمیت برخوردار است، رنگریزی با استفاده از رنگ‌های با ثبات توصیه شده است. پس از جوش آمدن آب، رنگ را در داخل آن ریخته و ابریشم را داخل رنگ قرار می‌دهند. پس از ۵ الی ۱۰ دقیقه که ابریشم رنگ را به خود جذب کرد، آن را با آب می‌شویند. شستشوی ابریشم رنگ شده جهت ثبات رنگ الزامی است. در رنگریزی از ۷ رنگ آبی، قرمز، سبز، مشکی، سفید، زرد و نارنجی استفاده می‌شود. بین مناطق مختلف در استفاده از تعداد رنگ‌ها تفاوت وجود دارد.

۵-۲-۶ آهارزدن

پس از رنگریزی، نخ ابریشم را آهار می‌دهند. آهار دادن به این شکل است که ابتدا ابریشم را در داخل آب و آرد قرار می‌دهند تا پخته شود. جهت اطمینان از پخته شدن زغالی را داخل محلول فوق می‌اندازند. اگر زغال خاموش شد پخته است. پس از آهار دادن نخ‌ها را با وسیله‌ای به نام چرخچه باز می‌کنند.

۶-۲-۶ کلاف کردن

در این مرحله چله ابریشم را به دور محور چرخچه می‌پیچند. پس از این که تمامی ابریشم‌ها دور چرخچه پیچیده شد، در یک مرحله دیگر آنها را به دور نی‌های کلفت و کوتاه و یا ماسوره بزرگ می‌پیچند.

۷ بافت فرآورده‌های ابریشمی

بافت پارچه‌های ابریشمی دارای ۳ مرحله چله‌کشی، آماده‌سازی دار و بافت، به شرح زیر است:

۷-۱ چله کشی

برای چله کشی در بافت پارچه‌های ابریشمی از روش چله‌دوانی به شرح زیر استفاده می‌شود:

۷-۱-۱ توت‌های رنگین ابریشم را به وسیله میله‌ای چوبی یا فلزی به چوب دیگر که در حکم پایه هستند سوار می‌کنند. توت‌های داخل میله حالت چرخش دارند تا به راحتی بتوان ابریشم را از دور آن جهت چله کشی آماده کرد. سپس به تعداد مورد نیاز پایه‌های چوبی در زمین نصب می‌کنند. عموماً فاصله بین هر دو میله ۲۰ سانتی‌متر در ۱/۵ متر است.

۷-۱-۲ از هر توت نخ را گرفته و همگی را با هم کشیده و به ترتیب از میله اول پیچیدن را آغاز می‌کنند. این عمل را آنقدر ادامه می‌دهند که تعداد تارهای آنها به ۸۰ تار برسد. در ابریشم‌بافی هر ۸۰ تار یک چله به حساب می‌آید و برای بافت از ۱۰ چله استفاده می‌کنند.

۷-۱-۳ در پایان تمامی تارها را به صورت توپ بزرگی جمع‌آوری کرده و به این ترتیب نخ‌ها آماده سوار شدن به روی دار ابریشم‌بافی می‌باشد.

۷-۱-۴ در این مرحله تارهای ابریشم گلوله شده را بین نخ‌های پنبه‌ای که به دور گورد متصل است عبور می‌دهند به این ترتیب که هر بار نخ یکسانی را گرفته و تارهای ابریشم را به صورت ضربدری از بین نخ‌های پنبه‌ای عبور می‌دهند.

۷-۱-۵ پس از عبور دادن تارها از گورد، تک تک تارها باید از بین دندان‌های شانه عبور کنند. به این ترتیب که هر تار به وسیله سوزن از شانه عبور می‌کند.

۷-۲ آماده سازی دار

پس از اینکه تارها طبق نقشه طراحی شده، از گورد و شانه عبور کردند، انتهای تارها به نورد متصل می‌شود. این کار باید محکم انجام شود. زیرا به هنگام بافت، پارچه به دور نورد پیچیده می‌شود. این کار به وسیله نوردگردان که در بخش انتهایی نورد فرو رفته است انجام می‌گیرد.

۳-۷ بافت

پس از آماده شدن دار، بافنده به روی صندلی دار نشسته و پاهای خود را بر روی پدال قرار می‌دهد. پدال به وسیله دو نخ پنبه‌ای به گورد و تارهای عبوری از گورد، به قرقره متصل است. بافنده ابتدا با پای راست بر پدال فشار وارد می‌کند. این کار باعث می‌شود هر بار، یکی از نی‌های گورد بالا رفته و نخ‌های متصل به خود را نیز بالا بکشد که این کار موجب باز شدن تارها از هم می‌شود و راه را برای عبور پود باز می‌کند.

پس از باز شدن تارها، پود ابریشم که بر ماسوره پیچیده و در ماکو قرار گرفته از بین تارها عبور می‌کند. بعد از عبور ماکو با پای چپ بر پدال فشار آورده جهت تارها عوض می‌شود. پس از اینکار با شانه محکم بر روی پود کوبیده می‌شود. یک بار دیگر بر روی پدال فشار آورده و پس از باز شدن تارها ماکو را از آن عبور می‌دهند. به همین ترتیب با تکرار این مرحله طرح خاصی که از قبل طراحی شده بافته می‌شود. لازم به ذکر است که شانه عرض پارچه را در حین بافت کنترل می‌کند.

برای به وجود آوردن طرح‌های مختلف، در طی بافت از نخ‌های رنگی استفاده می‌شود. بدین ترتیب نوارهای رنگی عرضی در پارچه بافته می‌شود. برای تهیه پارچه‌های چهارخانه از نوارهای فوق هم در چله‌کشی و هم در پودکشی استفاده می‌شود

۴-۷ جداسازی پارچه ابریشمی از دار

آخرین مرحله کار جدا کردن پارچه بافته شده از دستگاه بوسیله قیچی کردن انتهای پارچه و جدا کردن از کورد است.

۸ بسته بندی

در بسته‌بندی صنایع دستی نساجی به خصوص بافته‌های ابریشمی، طراحی، رنگ، جنس، اندازه و غیره دارای اهمیت هستند. لذا نکات زیر باید مورد توجه قرار گیرند:

۱-۸ دارای ابعاد متناسب با ابعاد کالا

۲-۸ حفاظت محصول از هر گونه آسیب

هشدار- از وسایل لبه‌دار تیز و برنده که ممکن است سبب نخ‌کش شدن ابریشم شود، اجتناب گردد.

۳-۸ بهتر است طراحی بسته‌بندی به گونه‌ای باشد که شکل روی بسته‌بندی معرف صنایع دستی استان گلستان باشد. به عنوان مثال از تصاویر مناطق تاریخی یا توریستی استان و یا صنایع دستی بومی استفاده گردد.

۴-۸ ترجیحاً از مواد طبیعی سازگار با محیط زیست استفاده شود. مانند کاغذ، پارچه و غیره تا محصول را از رطوبت، نور، گرد و غبار و آلودگی حفظ نماید. همچنین می‌توان از رطوبت‌گیر نیز استفاده کرد.

(به شکل ۱۶ رجوع شود)

شکل ۱۶- نمونه‌هایی از بسته بندی محصولات ابریشمی

۹ نشانه گذاری

۹-۱ نشانه گذاری بر روی محصول

نشانه گذاری محصول تولیدشده ابریشمی باید برای مصارف داخلی به زبان فارسی و در مورد صادرات به زبان مورد توافق طرفین ذی نفع به صورتی خوانا با اندازه مناسب که شامل موارد زیر است بر روی برچسبی بر پشت کالا الصاق گردد:

۹-۱-۱ جنس و نوع کالا

۹-۱-۲ نشان استاندارد ملی ایران

۹-۱-۳ ذکر نام کامل صنعت گر و یا هنرمند تولیدکننده محصول، محل تولید و تاریخ تولید

۹-۲ نشانه گذاری بر روی بسته بندی

نشانه گذاری محصول تولیدشده ابریشمی با مشخصات زیر باید به دو زبان فارسی و انگلیسی به صورتی خوانا با اندازه و رنگ مناسب به صورت برچسب بر روی بسته بندی الصاق گردد. این اطلاعات شامل موارد زیر است:

۹-۲-۱ جنس و نوع کالا

۹-۲-۲ درج عبارت "محصول جمهوری اسلامی ایران"

۹-۲-۳ نشان تجاری صادر کننده شامل نام و نشانی دقیق

۹-۲-۴ نشان های اضافی مورد نیاز، طبق توافق خریدار و فروشنده

هشدار- باید از درج اطلاعات غیر واقع که باعث گمراهی مصرف کننده می شود، خودداری گردد.

۱۰ راهنمای محصول

برگه راهنمای محصول باید شامل آگاهی‌های زیر باشد:

- درج شرایط نگهداری

- در صورت نیاز می‌توان، شرایط شستشو و نگهداری از کالا را در یک بروشور ضمیمه درج کرد و داخل بسته قرار داد و یا در صورت استفاده از علائم شستشو و نگهداری، علائم باید مطابق با استاندارد ملی ایران شماره ۹۳۳ باشد.

پیوست الف

(اطلاعاتی)

انواع و کاربرد تولیدات ابریشمی گلستان

ابریشم هم در بافت پارچه‌های لطیف و خنک مناسب فصل گرما و هم در لایه آستر خزهای زمستانی به عنوان عایق مورد استفاده قرار می‌گیرد. از آنجا که هر یک از دست‌بافته‌های سنتی کاربرد ویژه خود را دارد و به عنوان مثال نمی‌توان از پارچه‌های ابریشمی بافته شده هم برای پیراهن و هم برای دامن استفاده کرد و این امر بافت پارچه‌های ابریشمی و تهیه انواع پوشاک و سایر محصولات را مشکل‌تر و پرهزینه‌تر می‌سازد، در این بند به معرفی انواع تولیدات ابریشمی سنتی در گلستان می‌پردازیم :

الف-۱ انواع شال

برای تهیه شال اعم از شال گردن و شال کمر، معمولاً از ابریشم خالص و نرم و لطیف در رنگ‌های قرمز، بنفش و یا آبی استفاده می‌شود و در انتهای آن با طرح‌های زیبا که اکثراً چهارخانه‌های کوچک و یا به صورت راه راه با رنگ‌های متنوع می‌باشد، تزیین می‌یابد. در انتهای شال رشته‌های ابریشم به طول ۱۰ سانتی‌متر آویزان می‌باشد که گاهی آنها را دو تا دو تا به هم می‌بافند و یا به هم گره زده و شکل‌های جالبی به وجود می‌آورند. شال کمر که معمولاً از بافت کج در بافت آن استفاده می‌شود بین ۲ تا ۳ متر می‌باشد. (به شکل ۱۷ رجوع شود)

شکل ۱۷- نمونه ای از شال

الف-۲ انواع روسری

روسری نیز در سایزهای مختلف تهیه شده و می‌توان روی آن را با منجوق تزیین نمود. (به شکل ۱۸ رجوع شود) **یادآوری-** در قدیم علاوه بر زنان، مردان، جوانان و پسران خردسال نیز بر سر خود نوعی روسری یا به اصلاح دستمال می‌بستند که از روسری زنان کوچکتر و رنگ و فرم خاص، آن را متمایز می‌کرد. و البته امروزه این رسم خیلی متداول نیست.

شکل ۱۸- نمونه ای از روسری

الف-۳ انواع دستمال

یکی از متنوع‌ترین و زیباترین دست‌بافته‌های ابریشمی دستمال ابریشمی در رنگ‌ها و طرح‌های مختلف می‌باشد. اکنون از دستمال‌ها علاوه بر استفاده شخصی در تزیین لوازم عروس و جهیزیه و همچنین برای هدیه استفاده می‌شود.

دستمال‌های ابریشمی کوچک می‌تواند کاربرد وسیعی داشته باشند. بنا بر یک سنت قدیمی در برخی از مناطق استان گلستان این نوع دستمال‌ها به عنوان هدیه در عروسی‌ها به مهمان‌ها داده می‌شود و در هر عروسی چندین بسته‌صدتایی از آنها می‌تواند مصرف شود. (به شکل ۱۹ رجوع شود)

شکل ۱۹ - نمونه ای از دستمال

الف-۴ انواع نوار

نوارها بیشتر در دوخت حاشیه لباس به ویژه در اطراف یقه، آستین و پایین دامن کاربرد دارند و از نظر عرض، رنگ و طرح متنوع‌اند. نوار یقه که معمولاً پهن و به جهک معروف است بیشتر به رنگ سیاه بوده و به آن سکه‌های زینتی دوخته می‌شود. اما برای آستین و پایین دامن از نوارهای کم عرض‌تر استفاده می‌شود. قیطان نیز نوع دیگری از نوار است که از نخ‌های ابریشمی چند لا و نسبتاً ضخیم که محکم می‌باشد تهیه شده و از آن در گذشته برای بند دامن سنتی و همچنین برای بستن دهنه قنடைهای پارچه‌ای استفاده می‌کردند.

الف-۵ انواع چادرشب

پارچه‌های مخصوص چادر شب به طور کلی با پارچه‌های مخصوص لباس فرق اساسی دارند. این پارچه‌ها معمولاً به صورت چهارخانه می‌باشد. تنوع رنگ‌ها که اکثراً قرمز، آبی، بنفش و سفید است با ساختن چهارخانه‌ها از همین رنگ‌ها جلوه‌ای خاص به آنها می‌دهد. از چادرشب‌ها برای روکش لحاف و تشک، ملحفه و گاهی پرده و نظایر آن استفاده می‌کنند. امروزه هنر چادرشب‌بافی به عنوان رشته‌ای جداگانه در صنایع دستی به شمار می‌رود. (به شکل ۲۰ رجوع شود)

شکل ۲۰- نمونه ای از چادرشب

پیوست ب

(اطلاعاتی)

نکات ایمنی و بهداشتی در کارگاه‌های ابریشم‌بافی

از آنجایی که سلامتی صنعت‌گر در درجه اول اهمیت قرار دارد در اینجا به تعدادی از مواردی که رعایت آنها جهت تامین این مهم ضرورت دارد، می‌پردازیم:

ب-۱ دار ابریشم بافی باید سالم و عاری از هرگونه شکستگی بوده و نشیمنگاه و تکیه‌گاه طوری قرارگیرند که نشستن سالم و صحیح را فراهم کند.

یادآوری - تکیه‌گاه باید مناسب و از جنس نرم و پوشش پلاستیکی باشد و پهنای آن از ۳۵ سانتی‌متر کمتر نباشد.

ب-۲ کارگاه باید دارای نور کافی باشد. برای این منظور حداقل پنجره‌ای به ابعاد یک پنجم کف کارگاه نصب شود. اگر از نور مصنوعی استفاده می‌شود لامپ‌ها باید به اندازه روشنایی روز نور داشته باشد. همچنین محل نصب لامپ‌ها طوری باشد که برای بافنده ایجاد خیرگی و سایه نکند. لازم به ذکر است که استفاده از نور خورشید به علت مزایای متعدد از جمله خاصیت میکروب‌کشی‌اش بیشتر توصیه می‌شود.

ب-۳ به علت اینکه معمولاً در کارگاه آلودگی‌های مختلف (نظیر گرد و غبار و ...) ایجاد می‌شود برای پاک بودن هوای اتاق و رساندن هوای تازه به بافنده، لازم است که کارگاه مجهز به سیستم تهویه باشد.

ب-۴ برای رعایت ضوابط استاندارد کار و تضمین سلامتی بافنده لازم است که بعد از هر ۲ ساعت کار، بافنده به مدت ۱۰ الی ۱۵ دقیقه استراحت کند و بهتر است که دقایقی از این فرصت را به قدم زدن و دقایقی را به نگاه کردن به چشم اندازه دور اختصاص دهد.

ب-۵ بعد از تمام شدن کار روزانه لازم است که دست‌ها را با آب و صابون شسته از کرم‌های مرطوب کننده استفاده شود.

ب-۶ برای رعایت بیشتر نکات ایمنی، بافنده می‌تواند از دستکش و ماسک استفاده کند.

ب-۷ بهتر است در کارگاه کپسول اطفاء حریق وجود داشته باشد.

ب-۸ بهتر است بافنده هر چند ماه یک‌بار به پزشک ارتوپد و چشم پزشک مراجعه نماید.

پیوست پ

(اطلاعاتی)

آشنایی با معیارها و ضوابط کیفی صنایع دستی (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری)

صنایع دستی بخشی از تولیدات بشری است که برآمده از ذوق و خلاقیت هنری، مهارت فنی، مواد اولیه طبیعی و بومی و بینش و باور انسان‌ها متأثر از جهان پیرامون آن‌ها است. مصنوعات صنایع دستی هم‌چنین با تکیه بر سابقه تاریخی، ویژگی‌های اقلیمی و طبیعی محیط زندگی، فرهنگ تولیدکننده و مصرف‌کننده تولید شده است. از همین رو آن را به عنوان کالایی فرهنگی می‌شناسند که علاوه بر عملکرد مادی آن حامل پیام‌های فرهنگی و ویژگی‌های قومی و ملی سرزمین مبدا به شمار می‌آید.

مجموع ویژگی‌های صنایع دستی موجب گردیده تا این هنر-صنعت بومی، بخشی از فعالیت‌های اقتصادی درآمدزای کشورهای در حال توسعه از جمله کشور ایران را به خود اختصاص دهد. درچنین شرایطی لازم است در جهت حمایت از تولیدات به منظور حفظ و جلب بازارهای داخلی و خارجی با بهره‌گیری از ابزارهای کنترل و نظارت بر کیفیت مصنوعات صحنه‌گذار، بنابراین ضرورت تشخیص معیارها و تعیین ضوابط کیفیت کالاهای صنایع دستی و عوامل وابسته با حفظ ویژگی‌های فوق‌الذکر از مهمترین اولویت‌های حفظ و استمرار صنایع دستی بوده، بدین منظور تدوین دستورالعمل‌های ضوابط کیفیت صنایع دستی (استاندارد) و استانداردهای موضوعه در دست تهیه است.

گزینه‌های مورد توجه در بررسی کیفیت (تعیین ضوابط کیفی) کالاهای صنایع دستی با رعایت ویژگی‌های هنری بومی و ملی بر حسب مورد، نوع گروه و زیرمجموعه آن‌ها عبارتند از:

پ-۱ مواد اولیه اعم از انتخاب مواد مناسب، فرآوری و کاربرد

پ-۲ تولید شامل فرآیند ساخت و تولید محصول

پ-۳ محیط و فضای کارگاه‌های تولیدی

پ-۴ ابزار و وسایل ساخت و تولید

پ-۵ شرایط نیروی انسانی به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تولید

پ-۶ درجه‌بندی محصول

پ-۷ دسته‌بندی محصول

پ-۸ بسته‌بندی

پیوست ت

(اطلاعاتی)

کتابنامه

- ۱- حاجی شریفی، محسن. ساسان نژاد، جواد : « خصوصیات الیاف نساجی»، تهران- مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۳
- ۲- توانایی، حسین: « فیزیک الیاف»، اصفهان- نشر ارکان، چاپ اول- ۱۳۷۶
- ۳- مامی، بی بی رابعه : « بررسی نقش مایه های ترکمن»، پایان نامه کارشناسی رشته طراحی و چاپ پارچه، دانشگاه الزهرا، استاد راهنما: دکتر حسین یآوری، بهار ۱۳۸۲
- ۴- گزارش مستندنگاری بسته بندی ابریشم بافی گلستان - واحد حفظ و احیا سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گلستان، شهریور ۱۳۸۸